

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Креминский А. Фундаментальные аспекты философии права / А. Креминский // Вестник Севастопольского государственного технического университета. Серия «Философия и политология». – 1998. – № 13. – С. 85–93.
2. Петрова Л. Фундаментальні проблеми методології права: філософсько-правовий дискурс / Л. Петрова. – Х. : Право, 1998. – 416 с.
3. Креминский А. О некоторых аспектах юридической антропологии / А. Креминский // Культура народов Причерноморья. – 2000. – № 13. – С. 150–152.
4. Лазарев Ф. Философия / Ф. Лазарев, М. Трифонова. – Симферополь : Сонат, 1999. – 352 с.
5. Рулан Н. Юридическая антропология : [учебник для вузов] / Н. Рулан ; пер. с фр. Л.П. Данченко и др. ; пер. под ред. А.И. Ковлер ; отв. ред. и авт. предисл. к рус. изд. В. Нерсисянц. – М. : НОРМА, 2000. – 301 с.
6. Нерсисянц В. Юридическая антропология как наука и учебная дисциплина / В. Нерсисянц // Юридическая антропология. – пер. с фр. – М. : Норма, 1999. – 310 с.
7. Ортега-и-Гассет Х. Новые симптомы / Х. Ортега-и-Гассет // Проблема человека в западной философии. – М. : Прогресс, 1988. – С. 202–206.
8. Гаджиев К. Политическая идеология: концептуальный аспект / К. Гаджиев // Вопросы философии. – 1998. – № 12. – С. 3–20.
9. Честнов И. Социальная антропология права современного общества / И. Честнов. – СПб. : ИВЭСЭП, 2006. – 244 с.
10. Бігун В. Людина у праві: аксіологічний підхід : дис. ... канд. юрид. наук / В. Бігун ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 224 с.
11. Кравченко А. Антропологічний принцип у філософії права : дис. ... канд. юрид. наук / А. Кравченко. – Х., 2008. – 200 с.
12. Удовика Л. Проблема формування образу людини у праві: гносеологічний аспект / Л. Удовика // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Вип. 26. – К., 2004. – С. 9–16.
13. Фулей Т. Місце загальнолюдських (загальноцивілізаційних) принципів права у системі принципів права / Т. Фулей // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Вип. 19. – К., 2003. – С. 115–123.

УДК 340.12: 341.171: 341.213: 342.25

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНФЕДЕРАТИВНОЇ МОДЕЛІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ: ПЛЮРАЛІЗМ ПІДХОДІВ

THEORETICAL PROBLEMS OF THE CONFEDERATIVE MODEL OF THE TERRITORIAL ORGANIZATION: APPROACHES PLURALISM

Гамбург Л.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права

Класичного приватного університету

У статті йдеться про проблему плюралізму підходів до визначення поняття конфедерації та її місця в класифікації політико-територіальних устроїв держави, міждержавного наднаціонального об'єднання (утворення) чи міжнародної організації. Виокремлено та проаналізовано п'ять основних сучасних наукових підходів, які розглядають конфедерацію з позицій предметів теорії держави і права, конституційного права та міжнародного права. Виходячи з предмету теорії держави і права, сформульовано дефініцію конфедеративного територіального устрою похідної держави з інтегративним суверенітетом.

Ключові слова: політико-територіальний устрій, конфедерація, держава, міждержавне наднаціональне об'єднання (утворення), міжнародна організація, координація, субординація, еквівалентність, співпадання, інтегративний суверенітет, конфедеративна похідна держава.

В статье говорится о проблеме плюрализма подходов к определению понятия конфедерации и её места в классификации политико-территориальных устройств государства, межгосударственного наднационального объединения (образования) или международной организации. Выделены и проанализированы пять основных современных научных подходов, рассматривающих конфедерацию с позиций предметов теории государства и права, конституционного права, международного права. Исходя из предмета теории государства и права, сформулирована дефиниция конфедеративного территориального устройства производного государства с интегративным суверенитетом.

Ключевые слова: политико-территориальное устройство, конфедерация, межгосударственное наднациональное объединение (образование), международная организация, координация, субординация, эквивалентность, совпадение, интегративный суверенитет, конфедеративное производное государство.

The article deals with the problem of pluralism of approaches to the definition of the concept of confederation and its place in the classification of political and territorial organization of the state, interstate supranational association (formation) or international organization. Five main modern scientific approaches have been singled out and analyzed, considering the confederation from the standpoint of subjects of the theory of state and law, constitutional law, international law. Proceeding from the subject of the theory of state and law, the definition of confederative territorial organization of a derivative state with integrative sovereignty is formulated.

Key words: Political-territorial organization, confederation, interstate supranational association (formation), international organization, coordination, subordination, equivalence, coincidence, integrative sovereignty, confederative derivative state.

Постановка проблеми. У структурі державознавчої категорії форми держави досі залишається заплутаним питання конфедеративної політико-територіальної організації суспільства. Приблизно до 80-х рр. ХХ ст. у навчально-науковій літературі її переважно класифікували однією з трьох родових форм державно-територіального устрою, відносячи до його складних видів поряд із федеративними державами. У подальшому така класифікація була переглянута на користь виключення конфедерації з переліку

цих видів, і зроблено висновки про неможливість конфедеративно-територіальної організації держави. Підставою для подібних висновків є збереження державами-засновниками конфедерації свого суверенітету, а з ним – верховенства власного державного апарату та законодавства з правами нуліфікації союзних нормативно-правових актів і самостійної внутрішньої та зовнішньої політики, включаючи сесію. Однак вилучення конфедеративного союзу з видового ряду державно-територіальних устроїв не вне-

сло більшої ясності в їх типологію, а навпаки, посилює плюралізм підходів до осмислення природи та визначення поняття конфедерації, що супроводжується різнобоям і хаотичністю, призводить до плутанини у формулюванні дефініцій із незрозумілістю відмінностей конфедерацій від певних форм об'єднань держав і міжнародних організацій.

Тому подальші дослідження конфедеративного устрою сприятимуть відносній універсалізації уявлень і понятійній уніфікації щодо такої форми територіальної інтеграції народів, що допоможе установити класифікаційну чіткість у відповідній типології моделей. Прикладне значення конфедерації полягає в її здатності бути одним із найдосконаліших інструментів (у статичному розумінні) та найоптимальніших організаційно-політичних способів (у динамічному розумінні) узгодження національно-державних, регіонально-міждержавних і міжнародних інтересів у сучасних умовах глобалізації, світового розподілу праці, економічної інтеграції та кооперації.

Стан опрацювання. Конфедеративний територіальний устрій досліджували С.О. Азаров, К.В. Арановський, С.М. Бабурін, С.В. Бобровник, Ж. Булуаз, О.Д. Градовський, Л.В. Гречко, Ю.А. Дмитрієв, Д. Дж. Елейзер, Ф. Ермакова, Г. Єллінек, В.В. Єлистратова, О.О. Жилін, Д.Л. Златопольський, Г.О. Князев, О.Є. Козлов, Т.П. Коржихіна, М.Л. Костенко, Н.В. Лавренова, Б.М. Лазарєв, В.І. Лафітський, Ф.К. Лістер, І.І. Лукашук, О.В. Маруськ, В.О. Миронов, С.Ю. Михайлова, Н.А. Мьяловицька, А.З. Намазов, Ж. Ф. Обер, Р.С. Огірко, Г.В. Олександренко, М.І. Палієнко, В.С. Петров, Ю.В. Плахтій, Р.В. Попов, М. Прело, В.О. Ржевський, М.В. Столяров, Сяокунь Сун, І.Г. Тимошенко, Ю.О. Тихомиров, Б.М. Топорнін, Г.І. Тункін, М.О. Ушаков, М. Форсайт, В.Є. Чиркін, Г.Г. Шинкарецька, Ю.М. Юмашев, О.С. Яценко та ін., спрямовуючись в основному на порівняльну історико- та політико-правову характеристику конфедерацій і федеративних держав, а також з'ясування феномену конфедеративного союзу з різноманітних підходів державознавства, конституційного права, міжнародного права. Конфедерацію визначають: складною формою державно-територіального устрою (що залишилась у минулому і неможлива в сучасності та майбутньому), міждержавним (наддержавним) союзом (об'єднанням, утворенням), міжнародною організацією, двоїстим (гібридним) міжнародно-міждержавним утворенням, дуалістичною конфедерацією-державою, перехідною формою утворення союзної (федеративної) держави. Панує думка про нестійкість, тимчасовість, нетривалість, вузькість конфедеративних зв'язків між суб'єктами та мінімальність компетенції союзних органів із-за обмеженості цілей такого союзу. Однак історичний досвід, сучасна світова державотворча практика і наукові напрацювання дозволяють, систематизувавши й узагальнивши наявні відомості та підходи, виявити вихідні змістовні риси базової теоретичної моделі конфедеративного територіального устрою та уточнити його понятійно-сміслову визначення в межах предмету теорії держави і права.

Мета статті. Враховуючи різноманітність поглядів на природу та зміст конфедеративного політико-територіального феномену, необхідно окреслити основні концептуальні підходи до вирішення проблеми смислу та змісту конфедеративного союзу з визначенням його місця в типології територіальних устроїв і, виходячи з їх порівняння, виявити універсальні риси конфедеративної моделі та сформулювати уточнену й уніфіковану державознавчу дефініцію поняття конфедерації як особливої складної форми державно-територіального устрою, спираючись на інтегративний підхід.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на панування в сучасній правовій науці заперечень щодо можливості конфедеративної держави, деякі вчені застосовують подібний термін, розглядаючи питання політико-терито-

ріального устрою. Цей перший підхід можна позначити державотворчим. Так, характеризуючи конфедерацію, С.В. Бобровник називає найпоширенішим її визначення «як форми слабоцентралізованого державного устрою, за якої ознаки державного утворення мають як держава в цілому, так і її складові частини, що визнаються суб'єктами конфедерації, сфера компетенції центральних органів є обмеженою, а основні владні повноваження належать вищим органам суб'єктів конфедерації». Головними ознаками держави за конфедеративного устрою авторка називає: похідний характер центральних органів (які вона водночас вважає вищими загальнодержавними органами), на основі чітко визначеного представництва від органів суб'єктів конфедерації у формуванні перших; обмеженість владних повноважень центральних органів; переважання координаційних зв'язків над субординаційними у відносинах між вищими органами конфедерації та її суб'єктами; принцип консенсуальної одностайності представників усіх суб'єктів; введення в дію правових актів органів конфедерації через юридично значуще вираження волі компетентними органами її суб'єктів за спеціальною процедурою; власні правові системи суб'єктів конфедерації зі специфічними принципами, структурою та змістом тощо [1, с. 330].

У представленій характеристиці суперечливим є твердження про наявність ознак державного утворення не тільки в держави в цілому, а й у суб'єктів конфедерації, бо воно розмиває межу між останньою та федерацією, територіальним складовим частинам якої також притаманні ознаки державності. До того ж, поняття «вищі органи» і «центральні органи» не синонімічні. Втім, зрозумілою є думка С.В. Бобровник про конфедерацію як «державу держав». Однак описана конструкція залишає без відповіді питання цілісності, єдності та неподільності державного суверенітету.

Певною мірою підтримуючи державотворчий підхід у ретроспективі, Н.А. Мьяловицька (відповідно до матеріалів Малої енциклопедії етностранознавства / Ю. Римаренко (відп. ред.) – К. : Довіра, Генеза, 1996. – С. 520.) зазначає, що в сучасній науковій літературі термін «конфедерація» набув двостороннього значення, характеризуючи як певну форму державного ладу, так і міждержавного об'єднання. У минулому конфедерації були консолідованими державами (ліги міст античної Греції, середньовічні ліги німецьких, бельгійських, італійських та ін. міст; Швейцарія (1291–1849 рр.), Нідерланди (1579–1795 рр.), Німеччина (1815–1866 рр.), Об'єднана Арабська Республіка в складі Єгипта і Сирії (1958–1961 рр.) тощо. Сьогодні конфедерації у розумінні спільної держави не існують, але їх поява в майбутньому не виключається у вигляді великих міжнародно-правових симетричних союзів держав, об'єднаних договорами про взаємні гарантії збереження повної юридичної та політичної незалежності, створених із метою досягнення економічних, зовнішньополітичних і воєнних цілей, об'єднання ресурсів та координації своїх дій.

При цьому Н.А. Мьяловицька заперечує можливість вважати конфедерацію особливою формою державного устрою, водночас визнаючи її формою державного ладу, що суперечливо, бо державний (а не політико- й адміністративно-територіальний, тобто державно-територіальний) устрій в широкому розумінні розглядається ідентичним державному ладу.

Сумнівним є твердження авторки про те, що конфедеративні консолідовані спільні держави залишились виключно в минулому, бо аргументація на користь неможливості такого державно-територіального устрою для сучасних і майбутніх держав не наведена. Зазначаючи двосторонність терміну «конфедерація», Н.А. Мьяловицька в той же час констатує, що в сучасній зарубіжній і вітчизняній літературі конфедераціями визнаються лише три групи міждержавних об'єднань – співтовариства

(співдружності), асоціації та ліги. Такі об'єднання держав зі збереженими суверенітетами серед специфічних внутрішніх рис мають: спільне рівноправне представництво в законодавчих органах від держав-членів у різній кількості, які визнають конфедеративні закони задля набуття останніми обов'язковості; колегіальний характер виконавчих органів, формування фінансових ресурсів з обов'язкових і добровільних внесків держав-членів, можливість об'єднаного командування збройними силами в мирний час і єдине командування та змішані військові формування у воєнний час; спільна зовнішня політика при можливості здійснення самостійних зовнішньополітичних дій окремими суб'єктами конфедерації з другорядних питань.

Але перелічені риси в основному присутні й у федеративних державах, а відмінності між ними та конфедераціями виявляються несуттєвими та кількісними. Паралельно зауважимо, що актуальність досліджень конфедеративних об'єднань Н.А. Мяловицька обґрунтовує важливим значенням форми державного устрою під час аналізу політичної системи держави, але останнє незрозуміло, бо загально визнаним терміном є політична система суспільства, а не держави, яка сама є структурною складовою частиною цієї системи [2, с. 60].

Другий, мультидержавний підхід полягає в обґрунтуванні конфедеративного союзу як специфічного міждержавного об'єднання (наддержавного утворення), що синтезує міжнародно- та державно-організаційні форми, не будучи ані міжнародною організацією, ані державою. Таке бачення уявляється найпоширенішим (із деякими особливими уточненнями М.О. Ушакова, Г.І. Тункіна, Ю.М. Юмашева, М. Форсайта, Ф. Лістера, Д. Дж. Елейзера, М.Л. Костенко, Н.В. Лавренової, Р.В. Попова, В.О. Миронова, Ю.В. Плахтій та ін.) у науковій літературі, указуючи на наявність наддержавних органів конфедерації із наднаціональними повноваженнями, які своїми міжнародно-правовими (водночас і конституційно-правовими) актами уповноважують і зобов'язують не тільки себе, але і держав-членів, що тягне певні зміни в державному ладі останніх і тим відрізняє конфедеративне міждержавне об'єднання від міжнародної організації. Але воно не є і державою, бо зберігається суверенітет держав-засновниць, які самообмежують його передачею здійснення повноважень союзним органам із тих питань зовнішньої та внутрішньої політики, що складають мету створення конфедеративного союзу [3, с. 108–110; 4, с. 28; 5, с. 9, 17; 6; 7, с. 115–116; 8, с. 101; 9, с. 127–132].

На думку О.В. Марусяка, проблема аналізу конфедерації в сучасній юридичній науці полягає в тому, що вона вивчається щонайменше двома галузевими юридичними науками (конституційним і міжнародним публічним правом) із позицій власного предмету. У конституційно-правовій доктрині конфедерацію переважно розглядають складною державою, а в міжнародно-правовій – міжнародною (міждержавною) організацією як суб'єктом міжнародного права.

Пробуючи узагальнити основні підходи до вирішення означеної проблеми з позицій теорії держави і права, автор наводить істотні риси конфедерації, що є не формою держави, а «формою держав» – союзним наддержавним договірним несuverенним утворенням, суверенні суб'єкти якого і є конфедеративними державами із дещо самообмеженими на користь центру повноваженнями, правом несанкціонованої сепаративності, власним інститутом громадянства з правом їх громадян вільно взаємно переміщуватись і новою організаційною формою. Тому конфедерація, незважаючи на свій міжнародний (міждержавний) характер, не є міжнародною організацією, бо остання не створює нових форм для держав. Уповноважені державні органи суб'єктів конфедерації можуть домовитись про єдину грошову систему, митні правила, кредитну політику тощо, створивши для цього зовнішньополітичні, оборонні й інші конфедеративні органи з міжнародно-представницькою

компетенцією. Але, вважає О.В. Марусяк, конфедерація не має спільних законодавчих, виконавчих і судових органів, не передбачає єдиних армії, системи податків і державного бюджету, характерних для держави. Суміщення ознак міжнародно-правової та державної організації з обмеженими цілями утворення призводить до втрати рівноваги, зумовлюючи тимчасовість конфедеративного устрою, що еволюціонує у федерацію або розпадається.

У підсумку О.В. Марусяк вбачає сутність конфедерації в особливій формі об'єднання суверенних держав й уособленні «інших засад державного будівництва», не схожих із будь-якими відомими формами державної організації. Тому її ототожнення з федерацією та іншими складними формами державного устрою неприпустиме [10].

На це заперечимо, що утворення виключної та іншої компетенції союзних органів шляхом самообмеження суб'єктами конфедерації свого суверенітету та їх активне співробітництво утворюють інтегративний суверенітет державно-консолідованого об'єднання, котрий найчіткіше проявляється в його міжнародній правосуб'єктності [8, с. 101], а реалізація права сепаративності вимагає фактичної згоди інших суб'єктів, про що неодноразово свідчить конкретно-історична практика (достатньо згадати долю об'єднання 7 католицьких кантонів Зондербунд у Швейцарії в 1847 р. й ін.). Спільні законодавчі, виконавчі та судові органи конфедерації все ж таки має, незважаючи на їх похідний характер і здійснення переважно координаційної компетенції [9, с. 131], а набрання чинності їхніми нормативно-правовими актами вимагає консенсуальної одностайності з боку суб'єктів. Але ж переважання координаційних зв'язків над субординаційними вказує лише на схильність і здатність суб'єктів-засновників конфедерації узгоджено взаємодіяти, здійснюючи спільні державні функції зовнішньої та внутрішньої спрямованості в спосіб утворення відповідної (у тому числі виключної) компетенції конфедеративних органів, які отримують у зовнішньополітичній і деяких інших сферах верховні владні повноваження, вибудовуючи взаємовідносини з органами учасників союзу вже на засадах субординації. З обов'язкових і добровільних внесків останніх складаються фінансові ресурси конфедерації, тобто її фактичний бюджет, який формується завдяки двоступеневій (регіоналізованій) системі конфедеративних податків. Наявність спільних військових командних органів у мирний час і об'єднання збройних сил під єдиним командуванням за військових обставин указують на фактичне існування об'єднаної армії. Вільне переміщення, вибір місця проживання та діяльності громадян суб'єктів конфедерації на її території указує на виникнення єдиного внутрішньосоюзного правового простору й установлення фактичного стійкого правового зв'язку особи з консолидовано-державною (полісуб'єктною) організацією суспільства.

У третьому, міжнародно-правовому підході в західно-європейській науці міжнародного права конфедерації узагальнено розглядаються будь-які об'єднання держав зі збереженими суверенітетами для досягнення ними спільних цілей, що за родовою класифікацією є міжнародними організаціями і за видовими ознаками належать до уній, альянсів, ліг, асоціацій, протекторатів, кондомініумів, союзів та інших. Ті з них, які мають наднаціональні риси, наближаються до федеративної держави. Такої позиції дотримуються, зокрема, австрійський учений Ф. Ермакора, французький науковець із міжнародного права Ж. Тускоз, суддя Європейського суду з прав людини від Швейцарії Дж. Малінверні, а також російські вчені Б.М. Лазарєв, Л.В. Гречко, Г.Г. Шинкарецька й ін. [4, с. 27, 28, 29; 7, с. 115; 11, с. 64]. Конфедерація, як вважають французькі державознавці М. Прело та Ж. Булаз, є тривалою сукупністю держав, які ставлять цілями безпеку та мир, але обмежують повноваження внутрішньодержавних виконавчих і представницьких органів. Подібна трансфор-

мація, на думку британського політолога М. Форсайта, відрізняє конфедерацію від усіх інших відомих організаційних форм і робить її учасником міжнародних відносин [4, с. 27].

Л.В. Гречко та Г.Г. Шинкарецька заявляють, що організаційно і по суті конфедерації не виділяються із загального ряду міжнародних організацій, тоді як М. Прело висловлюється за таке виділення на основі договірної, технічної (адміністративної) та політичної зв'язків у конфедеративних союзах, визначаючи їх політичними спільнотами, що не утворюють нових держав, але виділяються з міжнародного співтовариства. Ф. Ермакова вважає за можливе виділяти конфедерації у вузькому смислі як асоціації держав і в широкому смислі, коли одна з держав погоджується на залежне підпорядкування іншій на засадах протекторату [11, с. 65].

Окрему позицію в міжнародно-правовому підході займає український дослідник Р.С. Огірко, доводячи, що міжнародні організації почали створюватися протягом XIX ст. як адміністративні союзи держав у вузьких сферах міжнародних відносин із галузевими структурою та функціональним спрямуванням, тоді як особливості конфедерацій серед міжнародних організацій складають політична природа об'єднання народів і державних націй, представлених їхніми державами й урядами, і спрямування діяльності на забезпечення загальнолюдських інтересів на регіональних і світовому рівнях (Ліга Націй, ООН та її організації, Організація американських держав, Європейський Союз, СНД та ін.) [7, с. 117].

Віднесення конфедерацій представниками міжнародно-правового підходу до міжнародних організацій виглядає аргументованим, зважаючи на схожість низки ознак, виокремлених О.М. Шпакович: об'єднання суверенних держав, наявність установчої угоди; загальні постійні цілі та принципи, постійні органи (організаційні інституції), політико-організаційні норми, наділення міжнародною правосуб'єктністю, відповідність загально визнаним принципам і нормам міжнародного права [12, с. 191]. На договірне заснування на вищій моральності, що відбиває спільні ідеали й інтереси з визнанням і повагою до державного суверенітету і рівноправності, вказує Р.С. Огірко [13, с. 32, 33].

Однак членство в міжнародній організації не змінює державного ладу і внутрішньої компетенції суб'єктів-засновників [14, с. 113]. До того ж, членство у міжнародній організації буває повним і неповним (частковим) у вигляді асоційованого членства, консультативного статусу, статусу спостерігача, «спеціально запрошеного гостя» й ін., «що тягне за собою різницю в правовому статусі членів, які мають неоднакове коло прав та обов'язків» [15, с. 118–120].

На думку Г.О. Князева, конфедеративна держава відрізняється від міжнародної організації наявністю в неї єдиного неподільного суверенітету, що за принципом співпадання виникає зі сполучення суверенітетів суб'єктів із її власним унаслідок поєднання загальних основ і цілей об'єднання держав у конфедерацію [16, с. 21].

Четвертий підхід є гібридним (міжнародно-міждержавним), оскільки його прихильники – В.І. Лафітський, О.Є. Козлов та ін. – вбачають у конфедерації риси як міжнародно-правової, так і державно-правової організації. Зокрема, В.І. Лафітський, підсумовуючи історичний досвід конфедерацій, приходять до висновку про її перехідний характер: «Або до повного розпаду союзу, або до федеративного устрою. По суті, поєднуючи в собі риси як міжнародно-правової, так і державної організації, вона під впливом певних причин втрачає рівновагу, необхідну для її збереження. Вирішальне значення при цьому мають етнічні та економічні чинники». [17, с. 15]. Дещо інакше бачить двоїстість конфедералізму О.Є. Козлов, наголошуючи на різноманітності федерації у світі та вважаючи так само неможливою єдину модель конфедерацій, розділивши їх на два види: міжнародно-правові та державно-

правові. Перші виступають як єдине ціле тільки в міжнародних відносинах, а другі організують державно-правові відносини держав, що об'єдналися [18, с. 80].

З такими поглядами дещо схожі висновки Х.С. Якименко, яка називає три основні підходи до визначення правової природи Європейського Союзу: концепції ЄС як федерації, міжнародної регіональної організації та об'єднання особливого характеру (*sui generis*) з автономним правопорядком. За винятком деяких рис жоден не розкриває повністю специфічний характер інтеграційного об'єднання ЄС, що являє складне й унікальне міждержавне об'єднання інтеграційного типу, яке, зберігаючи окремі риси міжнародної організації, федеративної держави та конфедерації, конститується державами-членами ЄС як наднаціональна організація влади [19, с. 15]. Х.С. Якименко оцінює розгляд ЄС правовою конструкцією «федерація національних держав» («міжнародна федерація», «федералізм навпаки») із поєднанням концепцій федералізму і наднаціональної організації найперспективнішим і прийнятним [20, с. 271].

Остання оцінка певною мірою проявляється і представниками п'ятого, дуалістичного, підходу, які визначають конфедерацію дуалістичною державою. Так, І.І. Лукашук вважає, що оскільки конфедерація є союзом держав, який має своє внутрішнє право, то його слід визначати державним утворенням [7, с. 115].

Г.О. Князев, а за ним С.О. Азаров обґрунтовують її дуалістичну якість, розглядаючи конфедерацію договірною чи конституційною формою об'єднання держав у конфедеративну державу на конституційних принципах еквівалентності (юридичної рівності суб'єктів конфедерації між собою та з конфедеральним центром) і вищезгаданого співпадання [16, с. 12, 19, 21; 21, с. 14]. Еквівалентність забезпечує встановлення між конфедеративною державою та її суб'єктами вертикальних симетричних зв'язків та їх спільне перетворення в її складі на єдиного колективного суб'єкта, що перебуває в рівноправному союзі частини та цілого з конфедеративним дуалістичним утворенням, яке одночасно виступає в якостях конфедерації та держави [16, с. 20]. Юридична сила союзного договору не переважає конституцій суб'єктів і конфедеративної держави, бо іншим заперечується її суверенітет і принцип еквівалентності. Але приведення у відповідність до союзного договору конституцій суб'єктів, норми яких стають правовою основою союзу, веде до складання єдиного державно-правового простору. За наявності статуту конфедерації він є додатковим законом про її правовий статус. Об'єднані суб'єкти опосередковано реалізують союзний договір за своїми внутрішніми процедурами, а договірна конфедерація стає перехідною формою союзу [16, с. 23].

Конфедерація не є міждержавним об'єднанням, оскільки конфедеративні відносини регулюються не міжнародним, а конституційним правом, особливу частину якого складає правова система конфедерації [16, с. 23]. За правовим статусом вона може бути оформлена конфедеративною державою або конфедерацією держав. Перша є за статусом саме державою, єдиний неподільний суверенітет якої, за вищенаведеною думкою Г.А. Князева, забезпечується сполученням суверенітетів суб'єктів із її власним суверенітетом. Цим вона відрізняється від міжнародної організації і подібна до монархічної унії (наприклад, Річ Посполита 1569–1795 рр., Об'єднані королівства Швеція та Норвегія 1814–1905 рр.) [16, с. 20].

Більшість положень дуалістичного підходу є прийнятними, але розглядати суб'єктів конфедерації єдиним колективним суб'єктом у її складі вважаємо недоречним, оскільки кожен з них, передаючи частину повноважень до компетенції союзних органів, зберігає суверенність і здатність до відновлення повного суверенітету.

Оцінивши раціональні положення та недоліки наведених підходів, доцільно виявити риси конфедеративної

моделі та сформулювати дефініцію поняття конфедеративної держави з інтегративним суверенітетом. Оскільки в субстанціональному значенні держава є організованим у певні корпорації населенням, яке функціонує в просторі й часі, а в атрибутивному значенні – офіційним устроєм і оформленням певного суспільства і суспільних відносин, то виявляється, що консолідація корпорацій громадян суб'єктів конфедерації у державний союз утворює спільний політико-територіальний правовий простір, в якому вибудовується апарат регіональної та союзної публічної влади, що являє інституційне значення держави, і функціонує в часі похідна держава із об'єднаною територією, населенням і публічною владою, здійснюючи спільну зовнішню політику в якості єдиного суб'єкта міжнародних відносин. Похідним характером конфедеративної держави пояснюється її інтегрований суверенітет, що утворюється та здійснюється суб'єктами та конфедеративним центром на засадах інтеграції в умовах балансованого розподілу компетенції між органами союзу та суб'єктів конфедерації.

Таким чином, конфедерацію в теорії держави і права можна визначити як форму складного політико-територіального устрою полісуб'єктної консолідованої похідної держави, установленної для досягнення спільних цілей у політичній, економічній, військовій та інших сферах первинними державами-засновницями на засадах балансованої децентралізації, переважної координації та здійснення інтегрованого суверенітету. Суб'єкти конфедерації зберігають свої суверенні права, інтегруючи їх один з одним і

конфедеративним центром. Поступово утворюється фактично спільний політико-правовий простір із внутрішнім конституційним та іншим законодавством, що ґрунтується на установчому конфедеративному (союзному) договорі.

Висновки. Переважна координація, делегована компетенція центру, права нуліфікації та сецесії в суб'єктів, нестійкість із-за втрати балансу доцентровості та відцентровості схиляють до уявлення про нібито виключно міждержавний – міжнародний характер конфедерації. Але внутрісоюзний конституційно-правовий простір і провідна міжнародна правосуб'єктність союзу указують на державу. У сучасній правовій науці проявляються щонайменше п'ять підходів до визначення територіального устрою конфедерації: державотворчий (утворення «держави держав» із похідними союзними органами), мультідержавний (специфічне міждержавне договірно-конституційне об'єднання), міжнародно-правовий (міжнародна організація певного виду), гібридний (міжнародно-міждержавний) і дуалістичний (поєднання конфедерації та держави в одному союзному утворенні на договірній або конституційній основі).

Запропоноване визначення конфедеративного політико-територіального устрою на основі інтегративного підходу уявляється перспективним, оскільки визнання конфедерації похідною державою з інтегративним суверенітетом, основою на засадах балансованої децентралізації та переважання координації над субординацією, відповідає новітнім ідеям наднаціонального федералізму в європейській правовій науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобровник С.В. Конфедерація / С.В. Бобровник // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 2001. – Т. 3 : К–М. – 2001. – С. 330.
2. Мяловицька Н. Конфедеративні об'єднання: поняття, суть та види / Н. Мяловицька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – Випуск 77-78. – С. 60–63.
3. Костенко М.Л. ЕС после Маастрихта: федерация, конфедерация или международная организация / М.Л. Костенко, Н.В. Лавренова // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 105–113.
4. Попов Р.В. Конфедеративное объединение государств: история и современность / Р.В. Попов // История государства и права. – 2002. – № 6. – С. 26.
5. Попов Р.В. Конфедерация государств: история и современность : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.01. – «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Р.В. Попов. – М., 2002. – 24 с.
6. Миронов В. Конфедеративные союзы: историческая характеристика и правовая основа / В. Миронов [Електронний ресурс] // Право и жизнь. – 2006. – № 102 (12) Режим доступу : http://www.law-n-life.ru/arch/102_Mironov.docf.
7. Огірко Р. Конфедерація і міжнародна організація: порівняльна характеристика політико-правової природи / Р. Огірко // Українське право. – 2000. – Число 1(13). – С. 114.
8. Плахтій Ю.В. Конфедерація як суб'єкт міжнародно-правових відносин / Ю.В. Плахтій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки: зб. наукових праць. – Випуск 84. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – С. 101–103.
9. Плахтій Ю.В. Проблема співвідношення правової природи конфедерації та федерації / Ю.В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. – Випуск 10. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 126–133.
10. Марусяк О.В. Проблема аналізу конфедерації в сучасній юридичній науці / О.В. Марусяк [Електронний ресурс] // Часопис з юридичних наук – 2014. – Режим доступу : <http://www.periodicals.karazin.ua/>.
11. Гречко Л.В. Понятие конфедерации и СНГ / Л.В. Гречко, Г.Г. Шинкарецькая // Московский журнал международного права. – 1994. – № 2. – С. 61–72.
12. Шпакович О. Місце міжнародних організацій у сучасній системі міжнародних відносин / О. Шпакович // Право України. – 2010. – № 12. – С. 186–192.
13. Огірко Р.С. До питання про поняття конфедерації / Р.С. Огірко // Вісник Хмельницького університету регіонального управління та права з питань правознавства, управління та економіки. – 2002. – Випуск 3. – С. 31–34.
14. Шпакович О. Компетенція, повноваження і функції міжнародних організацій / О. Шпакович // Юридична Україна. – 2010. – № 5. – С. 112–115.
15. Свіда Т. Міжнародна організація: поняття та види членства / Т. Свіда // Юридичний вісник. – 2012. – № 2. – С. 117.
16. Князев Г.А. Конституционные основы конфедерации : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.02. – «Конституционное право; Государственное управление; Административное право; Муниципальное право» / Г.А. Князев. – СПб., 2000. – 26 с.
17. Лафитский В. Дорога, ведущая в тупик? О конфедеративной форме государственного устройства / В. Лафитский // Народный депутат. – 1991. – № 4. – С. 15–18.
18. Козлов А.Е. Парламентаризм и союз государств / А.Е. Козлов // Разделение властей и парламентаризм. – М. : Институт государства и права РАН, 1992. – С. 74.
19. Якименко Х.С. Європейський Союз: правова природа об'єднання : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Х.С. Якименко. – Харків, 2009 – 21 с.
20. Якименко Х. Основні підходи щодо розуміння правового статусу Європейського Союзу / Х. Якименко // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 2(53). – С. 262–272.
21. Азаров С.О. Конфедеративное государственное устройство : теоретико-правовой аспект : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / С.О. Азаров. – СПб, 2011. – 23 с.